

СУЧАСНІ ОПЕРНІ ПРАКТИКИ В КОНТЕКСТІ ПОСТКОЛОНІАЛЬНИХ ДИСКУСІЙ: УКРАЇНСЬКИЙ ДОСВІД

А. О. Коляда

Інститут проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України, м. Київ, Україна
kolyada.andrij@gmail.com

A. Koliada

Institute of Contemporary Art Problems, National Academy of Arts of Ukraine, Kyiv, Ukraine
<https://orcid.org/0000-0003-2165-1462>

А. О. Коляда. Сучасні оперні практики в контексті постколоніальних дискусій: український досвід

Досліджено вплив постколоніальних дискусій на трансформаційні процеси в жанрі української опери. Увагу приділено ролі оперного театру й незалежних оперних проєктів у формуванні соціально орієнтованих мистецьких практик.

Простежуючи витоки оперного жанру в Україні від XVIII ст. і дотепер, автор акцентує на суспільно-політичних умовах розвитку опери. За сучасних умов розвитку жанру виокремлено, з одного боку, культурницькі стратегії державних оперних театрів, а іншого, — досвід українських незалежних оперних проєктів, які мобільніше й гнучкіше освоюють історичне інформоване виконавство, складні соціальні теми, а також постколоніальні дискусії, які набули особливої актуальності після повномасштабного російського вторгнення в Україну.

У висновку підкреслено значення сучасних оперних практик як ефективного інструменту для осмислення постколоніального досвіду України, доведено роль оперного жанру у формуванні культурного ландшафту країни та в підтриманні демократичних процесів усередині українського суспільства.

Ключові слова: сучасний оперний театр, постколоніальний досвід у мистецьких практиках, музичний театр, українська культура XXI століття, соціально орієнтований мистецький проєкт, історія української опери.

A. Koliada. Contemporary opera practices in the context of postcolonial debates: the case of Ukraine

The purpose of the article is to analyze the impact of contemporary postcolonial discussions on the transformation processes in the genre of Ukrainian opera, focusing on the role of opera theatre and independent opera projects in shaping Ukrainian national cultural identity, integrating national folklore into professional

artistic practices, and introducing new Ukrainian works into the international cultural context, in particular through artistic reflection on universal challenges within socially engaged opera projects.

The methodology of the theoretical analysis of this article is based on postcolonial approaches to the study of contemporary artistic practices, which allows the author to bring cultural studies into the broader public discussions.

The results. 1. The article emphasizes the importance of contemporary opera practices as effective tools for understanding the colonial, neocolonial, and postcolonial experience of Ukraine, highlights the role of the opera genre in shaping the cultural and artistic landscape of the country and fueling democratic processes within Ukrainian society; 2. Tracing the origins of the opera genre in Ukraine (Maksym Berezovskyi, Dmytro Bortnianskyi) and the key features of its development from the XVIII century to the present day, the author focuses on the socio-political conditions of opera development in the works of Ukrainian composers in the absence of statehood; 3. In the current conditions of the genre's development, the author distinguishes, on the one hand, the cultural strategies of state opera houses, and, on the other hand, the experience of Ukrainian independent opera projects that are more mobile and flexible in mastering new themes and artistic practices such as historically informed performance (opera repertoire of the Baroque period); opera performances aimed at drawing attention to complex social issues (human rights, protection of minorities, social inequality, combating various forms of discrimination, etc.), as well as postcolonial discussions that have become particularly relevant after the full-scale Russian invasion of Ukraine.

The scientific novelty of the research. The article is the first to analyze contemporary Ukrainian opera practices as several independent socially engaged projects, which are viewed through the prism of postcolonial discussions.

The practical significance of the article. The results of the article can serve as a basis for updating the curricula of Ukrainian educational institutions, rethinking the concepts of the history of Ukrainian culture and music, and as a guide for opera theater practitioners.

Keywords: *contemporary opera theatre, postcolonial experience in artistic practices, musical theatre, Ukrainian culture of the XXI century, socially engaged art projects, history of Ukrainian opera.*

Постановка проблеми. Російсько-українська війна спровокувала всередині українського суспільства величезний запит на актуальні театральні вистави, які осмислюють сучасні суспільні дискусії навколо колоніального минулого української культури і її постколоніального теперішнього. Оперні мистецькі практики не стали винятком, адже саме музичний театр володіє дієвим інструментом впливу на емоції глядача / слухача, здатен до переконливих філософських узагальнень і водночас до опрацювання складних соціальних тем на зразок дотримання прав людини, захист людської честі й гідності, уваги до потреб меншин, соціальної рівності тощо. В українському контексті маємо ще одну особливість, а саме — трактування оперного, історично інформованого виконавства в суспільно-просвітницькому ключі як складник постколоніальних процесів, тому і цей сегмент сучасних оперних практик варто розцінювати як новаторське явище, що розширює поле української культури.

Актуальність дослідження визначається кількома ключовими факторами, що підкреслюють важливість сучасних українських оперних практик у контексті постколоніальних дискусій. Як країна зі складною історією та багатозаровою культурою, Україна нині шукає своє місце у світі. Саме цікаві й змістовні оперні проекти, основані на синтезі різних видів мистецтв, здатні якнайкраще розповісти світу про те, чим була і до чого прагне незалежна українська держава. Оскільки опера протягом понад чотирьох століть своєї історії накопичила поважну «жанрову пам'ять», вона може бути гнучким інструментом для новітніх дискусій про колоніальну спадщину та її постколоніальне осмислення, для опрацювання індивідуального й колективного досвіду. Легко інтегруючись у глобальний контекст, оперні

проекти налагоджують міжнародний культурний діалог і сприяють культурному взаємозбагаченню різних країн. Опера відіграє важливу роль у формуванні суспільних цінностей та підтримці демократичних процесів. Оперні постановки звертаються до актуальних соціальних питань, сприяючи громадському обговоренню й осмисленню важливих проблем. Нарешті, дослідження сучасних українських оперних практик у контексті постколоніальних дискусій є актуальним напрямом для академічних студій у галузі культурології, музикознавства, театрознавства та постколоніальних студій, що сприяє глибшому розумінню оперного мистецтва як інструменту культурної й історичної рефлексії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До широкої джерельної бази статті можна долучити численні розвідки з історії української опери й аналітичні тексти про сучасні оперні практики та їх витоки, що відображають поліфонію ракурсів і методологічних підходів. Зокрема, С. Аспден (Aspden, 2012) досліджує вплив ідеології романтичного націоналізму XIX століття на тогочасні оперні практики, підкреслюючи значення національної парадигми і в актуальних оперних виставах, попри їх вписаність у глобальний мистецький контекст (там само, р. 276). В аспекті національної ідентифікації розглядає українську оперу перших 25 років української незалежності І. Сікорська, коли цей жанр, після його інтенсивного розвитку в пізньорадянську добу, перетворюється на справжній «фантом» (Сікорська, 2019, с. 279). Упорядники нового видання «Історії української музики», порівняно до попереднього багатотомного видання цієї праці, приділяють пильну увагу оновленню періодизації української музики. Автори водночас пропонують розглядати в контексті української національної культури лише твори, написані на основі україномовних текстів, відсуваючи на периферію, зокрема, перші українські опери кінця XVIII ст. у зв'язку з їх лібрето, яке створене італійською або французькою мовами (Шевчук & Фільц, 2016, с. 17–18).

Постколоніальна ситуація в українській культурі, загострена російсько-українською війною (Tukova, 2023), породила дві тенденції, які широко дискутуються в українських культурних

медіа і посідають належне місце в сучасних культурологічних дослідженнях, а саме: «скасування» російської культури (і, відповідно, оперних вистав за творами російських композиторів) та розширення поля української культури, зокрема оперних практик, у результаті їх виходу за межі звичних жанрових меж і традиційних тем та уваги до ідеологічних аспектів мистецтва (Ferrari, 2024; Shchitova & Martyniuk, 2023). Окремі західні дослідники обговорюють ті ж проблеми, які є актуальними для України: співіснування в оперних практиках традицій і новаторства (Busuioc, 2022), впливи постмодернізму (Ciobanu, 2022), осмислення негативних соціальних феноменів (Mojišová, 2013).

Мета статті — проаналізувати вплив сучасних постколоніальних дискусій на трансформаційні процеси в жанрі української опери, з особливим акцентом на ролі оперного театру та незалежних оперних проєктів у формуванні української національно-культурної ідентичності, інтеграції національного фольклору в професійні мистецькі практики та введенні нових українських творів у міжнародний культурний контекст, зокрема завдяки художній рефлексії на універсальні виклики в межах соціально орієнтованих оперних проєктів. Завдання статті, спрямовані на осмислення впливу опери на сучасне українське суспільство та визначення її місця у формуванні культурного ландшафту країни, зумовили її постколоніальну методологію.

Виклад основного матеріалу дослідження. Опера як музично-драматичний жанр виникла на межі XVI–XVII ст. в Італії, у добу Ренесансу, коли художники, письменники та музиканти прагнули відродити античне мистецтво та культуру. Найпершим оперним твором вважається «Дафна» Якопо Пері (1597), однак цей твір не зберігся. А першою повністю збереженою оперою є «Євридика» Пері, створена 1600 р. Проте справжнім мистецьким проривом стала опера «Орфей» К. Монтеверді (1607), що визначила чимало характеристик жанру, довела його потенціал як синтетичного мистецтва, яке об'єднує музику, текст, сценографію та акторську гру. У XVII ст. опера швидко поширилася з Італії по всій Європі. У Венеції відкрилися перші публічні оперні театри, що вступило оперу широкій аудиторії. У Франції Ж.-Б. Люлі заснував

французьку оперну традицію, упровадивши грандіозні балетні сцени та складні декорації. У XVIII ст. опера пережила значні трансформації, композитори продовжували писати опери *seria* і *buffa*, у середині століття з ідеєю реформування жанру виступив К. В. Глюк. Водночас у Німеччині розвивалася традиція зінгшпілів, легкої версії жанру з розмовними діалогами. XIX століття стало золотим віком опери — написані в той час романтичні твори досі становлять основу репертуару оперних театрів світу. Опера XX ст. відображає суттєві зміни в суспільстві та мистецтві, композиторські експерименти й пошуки нових шляхів.

Сучасна опера є глобальним явищем, що продовжує розвиватися й змінюватися, звертатися до актуальних проблем сучасного світу. Технологічні новації, такі як проєкційні технології, віртуальна реальність, мультимедіа тощо, відкривають нові можливості для оперних постановок, роблять їх ще більш вражаючими та інтерактивними, привабливими для нових поколінь.

Важливо додати, що протягом усієї своєї історії опера як складний і дорогий жанр нерідко втілювала імперські велич та могутність. Королівські двори використовували оперу як засіб демонстрації влади й багатства. Нині опера також залишається жанром вимогливим, що потребує поєднання зусиль фахівців з багатьох мистецьких сфер, розгалуженої інфраструктури й комплексної фінансової підтримки.

На загальноєвропейському тлі історія української опери має суттєві особливості, що відображають важливі суспільно-політичні процеси в історії українського народу. Зародження української опери можна простежити від другої половини XVIII ст. Одним із піонерів жанру став М. Березовський (1745–1777), видатний композитор та музикант свого часу. Він навчався в Римі у відомих майстрів, що надало йому глибокого розуміння західноєвропейських музичних традицій. Музикант є автором першої української опери «Демофонт» (1773) на лібрето італійського поета П. Метастазіо. М. Березовський та його сучасники творили в умовах політичної залежності українських земель від Російської імперії, працювали при російському дворі, що дозволило їм здобувати необхідні ресурси та

підтримку для творчої реалізації. Зародження української опери також тісно пов'язане з творчістю Д. Бортнянського (1751–1825), одного з найвідоміших композиторів свого часу. Дмитро Степанович навчався та працював в Італії, набув європейського музичного досвіду та став одним із перших українських композиторів, які інтегрували західноєвропейські оперні традиції з українським музичним фольклором. Свої опери він писав на італійські і французькі лібрето, демонструючи високий рівень майстерності й вплив барокової та класичної оперних традицій.

Тривалий час першою українською оперою вважався «Запорожець за Дунаєм» (1863) С. Гулака-Артемовського. Написаний у Петербурзі, тогочасній столиці Російської імперії, цей твір поєднав український національний колорит, музичні впливи італійської опери й двомовне (в оригіналі) лібрето, де українці спілкуються і співають рідною мовою, а турецький двір — російською. В останні десятиліття оперні театри намагаються частково відмовитися від радянської редакції лібрето на користь оригінального тексту. Найдалше в цьому напрямі пішла Львівська опера, де твір з його виразним колоніальним колоритом було докорінно переосмислено. Ще один знаковий твір в історії української опери, «Тарас Бульба» М. Лисенка, набув особливої популярності в радянський час у новій редакції, яку створили Б. Лятошинський і Л. Ревуцький на лібрето в редакції М. Рильського. Велика кількість оперних творів була написана в Україні за радянських часів завдяки державній підтримці класичної музики і всупереч неоколоніальним ідеологічним настановам та обмеженням. Нині цей пласт творів є найбільшим викликом для українських оперних театрів і тих діячів, які формують державну культурну політику.

Українська опера незалежної України набуває нових смислів і жанрових форм, інтегруючись у світовий культурний простір. Українські оперні виконавці та композитори активно співпрацюють із закордонними театрами та фестивалями, що сприяє популяризації української культури у світі. Сучасна українська опера прагне зберегти й розвивати національні традиції, водночас експериментуючи з новими формами та засобами

вираження. Це дозволяє їй залишатися актуальною, цікавою для різних поколінь глядачів, відображаючи багатство та розмаїття української культури.

Сучасне оперне мистецтво в Україні продовжує розвиватися в репертуарних оперних театрах, до яких належать Національна опера, Київська муніципальна опера, Оперна студія НМАУ (всі — м. Київ), Львівська, Одеська, Харківська, Дніпровська опери, а також Донецька опера, що тимчасово перебуває на окупованій території. Проте дедалі частіше з'являються оперні вистави у форматі незалежних проєктів, ініціаторами яких стають недержавні організації. Місцем показу можуть стати і традиційні оперні театри, і цілком нестандартний для опери простір. Ці проєкти, нерідко камерного формату, привносять свіжі ідеї та нові підходи в оперне мистецтво, мають соціальну спрямованість, порушують актуальні для українського постколоніального суспільства питання, пропонуючи нові погляди на українську культуру та ідентичність.

Одним із найпомітніших незалежних оперних проєктів в Україні стала «Нова Опера» (Nova Opera), яку 2014 р. в Києві заснував В. Троїцький. Це колектив різних митців, які працюють над створенням нових форм сучасного музичного театру: синтетичних жанрів, перформансів, у яких вільно поєднуються музичний авангард, рок, григоріанський хорал, фольклорні імпровізації, нетиповий спів, неакадемічні методи гри на музичних інструментах, в'їнг та жива електроніка. Першою постановкою театру була опера-імпровізація «Коріолан» за трагедією В. Шекспіра. Репертуар «Нової Опери» складають опера-реквієм «ІУОВ» (за Книгою Йова), опера-ніч «НепрОсті» (за романом Т. Прохаська), опера-цирк «Вавилон», опера-балет «Ковчег», опера-пастка «Воццек» (співпраця з Ю. Издриком), музика до вистави «Гамлет» (Івано-Франківський театр), футуристична опера «Аерофонія», опера-антиутопія «Газ» (у співпраці з "Yara Arts Group"), PhD-опера «Про що мовчить Заратустра» (за Ніцше). У лютому 2021 р. в межах відзначення 150-річчя від дня народження Лесі Українки «Нова Опера» презентувала Re:post-оперу «ЛЕ».

«Нова Опера» часто звертається до соціальних проблем, як-от російсько-українська війна, суспільно-політичні конфлікти. Наприклад, створена за мотивами біблійної історії опера «YOV» пропонує роздуми про людське страждання, віру та витривалість у контексті сучасних українських реалій. Ця опера була представлена на багатьох міжнародних фестивалях, включно з першорядними заходами в Роттердамі (O. Festival) і Гонконзі.

У своїх виставах «Нова Опера» активно досліджує постколоніальні теми, звертаючись до історичних подій та наслідків колоніального минулого. Наприклад, опера «Газ» досліджує тему насильства й репресій, газових атак, що були засобом терору у ХХ ст. Ця постановка стала символом протесту проти тоталітарних режимів та використання насильства як інструменту влади.

Одразу варто назвати ще два споріднені із «Новою Оперою» проекти. Це, по-перше, Лабораторія сучасної опери «Opera Aperta», яку заснували композитори й режисери Р. Григорів й І. Разумейко. Маніфестом цієї команди стала археологічна опера «Чорнобильдорф» (2020), яка досліджує колоніальні аспекти екологічних і гуманітарних катастроф. У жовтні 2021 р. команда представила проект «Opera Lingua», у якій митці працюють над деколонізацією українського культурного простору, протиставляючи національні культурні елементи імперським впливам, які тривалий час домінували в українському мистецтві. Два інші відомі проекти цієї формації — опера «Genesis» (2022), у якій осмислено реалії перших місяців повномасштабної російсько-української війни, і опера «Gaia-24» (2024), присвячена російському підриву Каховської дамби.

Інша організація, що розвиває ідеї «Нової Опер», — це проект «Porto Franko», фестиваль сучасного мистецтва. Фестиваль відбувається в Івано-Франківську і привертає увагу до сучасних форм мистецтва, включаючи експериментальні оперні постановки. Організатори заходу прагнуть залучати молоду аудиторію, інтегрувати мистецтво в повсякденне життя міста, порушувати актуальні питання екології, урбанізації, соціальної нерівності. «Porto Franko»

прагне деконструювати колоніальні наративи та створювати нові, альтернативні культурні моделі. В оперних проектах фестивалю історичні теми переосмислюються в сучасному контексті, що дозволяє висвітлити складні питання національної пам'яті й ідентичності.

Важливою подією в діяльності громадської організації «Театральна платформа» став проект «Довічно важливо» (2019), центральними подіями якого були декілька показів «ПЕНІТА.опера» — твору композитора З. Алмаші і драматургині Т. Киценко, оснований на історіях довічно ув'язнених жінок. Цей проект мав цілком прагматичну мету — докорінний перегляд українського законодавства щодо довічно ув'язнених. І водночас він став красномовною метафорою постколоніальної ситуації України, декларував потребу в державній суб'єктності й подолання колоніального історичного минулого. Приклад «ПЕНІТА.опера» доводить, що мистецькі організації, які не спеціалізуються на оперному жанрі, можуть стати творцями самобутніх новаторських ініціатив.

Ревізія колоніального минулого України стала однією з тем діяльності незалежної платформи «Open Opera Ukraine», що спеціалізується на ранній музиці, історично інформованому виконавстві й музичному просвітництві. У перші роки роботи організація концентрувала свої сили на бароковій опері, але нині активно опановує простір української хорової музики. Великі проекти «Open Opera Ukraine» — «Дідона та Еней» Перселла й «Ацис і Галатея» Генделя — стали не тільки зразковими мистецькими подіями. Вони також розширили традиційний оперний репертуар, залучивши до нього барокові партитури і тим самим долучивши Україну до великої традиції європейського барокового виконавства.

Висновки й перспективи подальших досліджень. Історія української опери є складною і багатогранною, вона відображає впливи різних культурних та політичних контекстів, тривалого бездержавного існування української нації, розділеної між двома імперіями. Ці впливи й дискусії щодо колоніальної спадщини спричинили формування унікальної оперної традиції, яка поєднує елементи європейського мистецтва з національними особливостями.

Сучасні оперні проекти в Україні відображають цей багатогранний спадок, активно інтегруючи національні мотиви та постколоніальні теми у свої постановки. Вони використовують оперу як засіб для відновлення й вираження національної ідентичності, що особливо актуально в контексті сучасних соціально-політичних реалій російсько-української війни. Важливим аспектом сучасних українських опер є використання національного фольклору, який допомагає зберігати та передавати культурну пам'ять.

Характерною особливістю сучасних оперних проектів є їхній протестний дух, прагнення до інновацій та експериментів. Це проявляється як у виборі тематики, так і в способах реалізації постановок. Незалежні проекти, які мають соціальні аспекти, демонструють важливість опери як інструменту для соціальної критики й громадянської активності. Вони активно досліджують постколоніальні мотиви, рефлексуючи над історичними травмами та сучасними викликами українського суспільства. Іншою важливою характеристикою сучасної української опери є її відкритість до міжнародного впливу й співпраці. Це сприяє обміну ідеями та культурному

діалогу, допомагаючи українській опері інтегруватися в глобальний контекст.

Сучасна українська оперна сцена є динамічним та багатошаровим простором, де взаємодіють національні традиції, постколоніальні дискурси та сучасні інноваційні підходи. Це робить оперу важливим майданчиком для висловлення й рефлексії над національним і постколоніальним досвідом України, а також інструментом для формування культурного ландшафту та підтримки демократичних процесів у країні.

Перспективи дослідження, зокрема на матеріалі нових соціально орієнтованих оперних проектів, передбачають різностороннє вивчення колоніального впливу на розвиток української опери, аналіз постколоніальних мотивів та соціальної критики в сучасних постановках, впливу національної традиції і, зокрема, фольклору, на сучасні оперні практики, а також особливостей інтеграції актуальної української опери у світовий культурний контекст за допомогою міжнародної співпраці.

Список посилань

- Сікорська, І. (2019). Українська музика 1990–2000-х років: шляхи національної ідентифікації. В А. Калениченко (Науковий керівник теми), М. Ржевська, Т. Кара-Васильєва (Рецензенти), *Українська музика: історичний, теоретичний та культурологічний дискурси [колективна монографія]* (сс. 269–295). Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології імені М. Т. Рильського.
- Шевчук, О., & Фільц, Б. (Ред.) (2016). *Історія української музики* (2-ге вид., Т. 1: Від найдавніших часів до XVIII століття. Кн. 1: Народна музика). ІМФЕ ім. М. Т. Рильського.
- Aspden, S. (2012). Opera and National Identity. In N. Till (Ed.), *The Cambridge Companion to Opera Studies* (pp. 276–297). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CCO9781139024976.017>
- Busuioc, T. (2022). Contemporary Opera Theater: Between Tradition and Innovation. *Studiul Artelor și Culturologie: istorie, teorie, practică*, 2 (43), 43–46. <https://doi.org/10.55383/amtap.2022.2.07>
- Ciobanu, L. (2022). Postmodernist Practices in Contemporary Opera. *Studiul Artelor și Culturologie: istorie, teorie, practică*, 1 (42), 158–163. <https://doi.org/10.55383/amtap.2022.1.29>
- Ferrari, G. (2024). Opera Archeology, Opera Apocalypse. *Performing Arts Journal*, 46 (2) (137), 61–67. https://doi.org/10.1162/pajj_a_00713
- Mojžišová, M. (2013). The reflection of negative social phenomena in contemporary opera practice. *Human Affairs*, 23 (1), 66–74. <https://doi.org/10.2478/s13374-013-0107-7>
- Shchitova, S., & Brondzia Martynyuk, V. (2023). Modern Ukrainian Opera: Varieties of Genres. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Musica*, 68 (1), 57–67. <https://doi.org/10.24193/subbmusica.2023.spiss1.04>
- Tukova, I. (2023). Art music and war: Ukrainian case 2022. *Musicologica Brunensia*, 58 (2), 193–204. <https://doi.org/10.5817/MB2023-2-12>

References

- Sikorska, I. (2019). Ukrainian music of 1990–2000s: ways of national identification. In A. Kalenychenko (Academic supervisor), M. Rzhavska, T. Kara-Vasylijeva (Reviewers), *Ukrainska muzyka: istorychnyi, teoretychnyi ta*

- kulturolohichniy dyskursy [collective monograph]* (pp. 269–295). Rylsky Institute of Art History, Folklore and Ethnology. [In Ukrainian].
- Shevchuk, O., & Filts, B. (Eds.) (2016). *History of Ukrainian Music* (2nd ed., Vol. 1: From the most ancient times to the XVIII century. Book 1: Folk Music). Rylsky Institute of Music and Philology. [In Ukrainian].
- Aspden, S. (2012). Opera and National Identity. In N. Till (Ed.), *The Cambridge Companion to Opera Studies* (pp. 276–297). Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CCO9781139024976.017>. [In English].
- Busuioc, T. (2022). Contemporary Opera Theater: Between Tradition and Innovation. *Studiul Artelor și Culturologie: istorie, teorie, practică*, 2 (43), 43–46. <https://doi.org/10.55383/amtap.2022.2.07>. [In English].
- Ciobanu, L. (2022). Postmodernist Practices in Contemporary Opera. *Studiul Artelor și Culturologie: istorie, teorie, practică*, 1 (42), 158–163. <https://doi.org/10.55383/amtap.2022.1.29>. [In English].
- Ferrari, G. (2024). Opera Archeology, Opera Apocalypse. *Performing Arts Journal*, 46 (2) (137), 61–67. https://doi.org/10.1162/pajj_a_00713. [In English].
- Mojžišová, M. (2013). The reflection of negative social phenomena in contemporary opera practice. *Human Affairs*, 23 (1), 66–74. <https://doi.org/10.2478/s13374-013-0107-7>. [In English].
- Shchitova, S., & Brondzia Martynyuk, V. (2023). Modern Ukrainian Opera: Varieties of Genres. *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Musica*, 68 (1), 57–67. <https://doi.org/10.24193/subbmusica.2023.spiss1.04>. [In English].
- Tukova, I. (2023). Art music and war: Ukrainian case 2022. *Musicologica Brunensia*, 58 (2), 193–204. <https://doi.org/10.5817/MB2023-2-12>. [In English].

Надійшла до редколегії 13.09.2024

A. O. Коляда

аспірант, Інститут проблем сучасного мистецтва Національної академії мистецтв України, м. Київ, Україна

A. Koliada

postgraduate student, Institute of Contemporary Art Problems, National Academy of Arts of Ukraine, Kyiv, Ukraine